

ביאורים

רבי יוסף אלבו פתח את הפרק בשאלה שנתורה עד עתה פתוחה. האם תפקידו של כל 'בעל דת' לברר את הדת שאליה הוא משתייך ביחס לדתות אחרות? לדבריו, כל תשובה תיצור לנו בעיה, שהרי אם מותר או צריך לברר על דתות אחרות, תמיד יהיה חשש שישנן דתות נוספות שהאדם לא בירר ובחן, ואם-כן אפילו האמונה בדת שנראית כאמיתית ביותר עדיין מוטלת בספק. מצד שני, אם אסור לבדוק דתות אחרות, ובכל זאת נותנים שכר לכולם, כיצד ניתן לתת שכר לבעלי דתות סותרות? ואם אין כל שכר, כיצד ניתן שלא לתת שכר למי שלא התרנו לו לברר יחס לדתות האחרות, ובשל כך הלך בדרך שגויה?

כעת הוא פונה להשיב על שאלתו. הוא פותח בכך שהשאלה הייתה מאוד מסובכת אם המחלוקת בין הדתות הייתה כתוצאה מכך שכל אחת טענה שהיא הדת האלוהית והאחרת אינה כזאת. אולם הדבר אינו כן. הדתות השונות מודות שהדת האלוהית היסודית היא היהדות. המחלוקת שיש בין הדתות היא על מה שקרה אחר כך, על המשך הבחירה בעם ישראל כעמו של הקב"ה, ועל אמיתות התורה כספר המצוות המחייב עד ימינו. כנגד זה טוענות הדתות האחרות שכל מיני מאורעות מאוחרים יותר שינו את מה שהיה בהתחלה. במצב כזה, שבו אין מחלוקת בשאלה מי היא הדת המקורית האלוהית, אין ציווי על האדם לשוטט כל ימיו בחיפוש דתות שונות ובדיקת אמיתותן, אלא עליו לברר את יחסו אל הדת שכולם מסכימים לגביה שהיא אלוהית.

מכאן הדרך פשוטה ובטוחה יותר. מי ששייך לדת שכולם מסכימים שהיא הדת האלוהית, צריך רק לבדוק האם היא זמנית או נצחית, ואם יתברר שאינה נצחית, מה הם התנאים לשינוי. ומי שאינו שייך לדת האלוהית, צריך לבדוק היטב את השינויים שקרו לטענת בני דתו וגרמו ליצירת דת חדשה, האם הם אכן אמיתיים.

על פי זה הוא מסביר את דברי הרמב"ם. הרמב"ם אומר שכל 'בעל דת' צריך להתבונן על דתו. הוא מסביר שיש להתבונן האם הדת שהוא שייך אליה היא דת אלוהית או שהיא דת שכל עניינה חברתי-אנושי ולא אלוהי. אם כל הציוויים שלה עוסקים בעניינים חברתיים, סימן שהיא אינה אלוהית, ואם יש לה אמירה גם בענייני אלוהות יש לבחון אותה האם היא מובילה את בני האדם אל האמת שבמציאות כולה. בנוסף יש לברר מיהו אותו שליח שהביא את הדת אל בני האדם, האם הוא אדם גדול ורוחני מספיק שניתן להבין שהבורא בחר בו להיות זה שמעמיד את הדת. לכן, מבחן עיקרי ועקרוני לכל שליח שכזה יהיה יחסו אל התענוגים בכלל, והיותו צנוע ומתוקן בכל הדברים הקשורים ליצר העריות בפרט.

הרחבות

• שורש הדתות - מישאל

כָּל הַדְּתוֹת מְסַכְּמוֹת בְּאַחַת מֵהֶן שֶׁהִיא אֱלֹהִית. רבי יוסף אלבו כותב שמכיוון שכל הדתות (כוונתו לנצרות ולאיסלאם) מסכימות שעם ישראל אכן היה העם הנבחר תקופה מסוימת, על המאמינים באותן הדתות לבדוק אם טענותיהם חזקות מספיק בשביל לגרום לכך שעם ישראל אכן יחדל מלשאת את קול ה'.

בספר הכוזרי מסופר שמלך כוזר שאל את אנשי הדתות של הנצרות והאיסלאם ושניהם עונים לו שראשית, השם השרה שכינונו על עם ישראל. המוסלמי אומר: "ספר תורתנו מלא מדברי משה ובני ישראל, ואין מדחה... הלא זה דבר ידוע ומפורסם" [א, ט]. הנוצרי אומר: "אני מאמין... בכל מה שבא בתורה ובספרי בני ישראל אשר אין ספק באמתתם, בעבור פרסומם והתמתדם והגלותם בהמונים גדולים" [א, ד]. (ועיין במסכת שבת דף קטז:).

הדתות מסכימות שדת אחת היא אלוהית

ונאמר: כי אם היו כל הדתות הנוצרות בעולם חולקות זו-על-זו, בשכל אחת תאמר על חברתה שאינה אלוהית, היה הספק הזה חזק מאד וקשה-ההסרה; ואולם, אחר היות כל הדתות מסכימות באחת מהן שהיא אלוהית, אלא שהן חולקות עליה בשיאמרו שהיתה זמנית וכבר עבר זמנה - הנה, נאמר שהוא ראוי לכל בעל-דת לחקור על עקרי דתו ואמונתו.

אין ראוי להאמין דבר נגד הדת המוסכמת - בלי חקירה

וזה - אם בדתות החולקות על הדת האלוהית: זה מבאר מאד בהן - כי אין ראוי לשום-אדם להתפתות להאמין דבר כנגד הדת שהוא מסכם עליה היותה אלוהית, אלא אחרי חקרו על הדת ההיא, השנית או השלישית, ועל עקריה, על-הדרך שבארנו בפרק שזמנה-עשור מזה-המאמר.

ראוי לחקור נצחיות הדת

ואם בדת האלוהית: גם-כן ראוי לבעל-הדת ההיא לחקור עליה אם היא זמנית או נצחית, ובאיזה דבר ממנה אפשר שיבוא השנוי, אם יתבאר שאינה נצחית.

דברי הרמב"ם לבני מה ראוי לחקור

ובעבור-זה כתב הרמב"ם ז"ל, בפרק ארבעים מן חלק שני מספר המורה, שכל בעל-דת ראוי לו לחקור על דתו. ואמר שם כי החקירה הזאת היא משני צדדים. אם מצד-הדת בעצמה; וזה, בשיעור בצווייה ואזהרותיה: אם הם להסיר העול והחמס ולסדר עניני המדינה בלבד, ראוי לו שידע שזו הדת נמוסית ולא אלוהית; וכשתמצא הדת ההיא, שהיא - עם שתכונן אל הסרת העול והחמס מבין אנשי המדינה - תעין גם-כן לתת דעות אמתיות בהש"י ובמלאכים, ותשתדל לחכם בני-אדם ולהעירם על תכונת האמת בכל המציאות כלו, הנה זה אות היותה אלוהית. ואם מצד-מניח הדת; וזה, בשיבח הנביא או השליח ההוא המתפאר בשבחה התורה ההיא מה' על-ידיו: אם היה כן, או הם מאמרים לקחם מזולתו. ואפן בחינתו הוא בחינת שלמות האיש ההוא וחקירת מדותיו ופעולותיו; והגדול שבמזמנתים - הנחת התענוגים הגופיים ובזות אותם, וכל-שכן חוש המשוש, אשר הוא חרפה לנו, כמו שאמר אריסטו. זהו תרף דבריו בפרק ההוא.

ולהעירם - להעיר אותם, לעורר ולכוון. **שבמזמנתים** - בהוכחות. **הנחת** - עזיבת. **חוש המשוש** - חושנות הקשורה בתענוגי הגוף. **תרף** - עיקר.

